

4. Срібняк І., Надтока М. 3-тя Залізна стрілецька дивізія армії УНР у 1921 р.: просвітня та культурно-мистецька складова таборового повсякдення вояцтва. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. Київ. 2018. № 3. С.108-115.
5. Василевський П. Чорноморський флот під українськими національними прапорами в 1917–1918 рр. Львів: Дзвін, 1990. № 11. С. 81–83.
6. Капелюшний В. Дослідження проблем Чорноморського флоту в контексті українського державотворення (1917–1920 рр.). Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. Випуск 1. Київ. 2000. С. 150–153.
7. Історія України та її державності : навч. посібник / Л.Є. Дежинський, І.О. Гаврилів, Р.Д. Янкович, Я.Я.Денісов, В.М. Тарабан, С.В. Шеломенцев-Терський. 3-є вид., перероб. і допов. Львів : Бескід Біт, 2005. 368 с.
8. Тинченко Я. Українське офіцерство: шляхи скорботи та забуття. Ч. 1: Біогр.-довідник. Київ. 1995. С.259–263.
9. Сідак В. Повстансько-Партизанський штаб Державного центру УНР в еміграції (1921 р.): Нарис. Київ. 1995. С. 52–53.
10. Якимович В.Збройні Сили України: нарис історії. Львів : Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, 1996. С. 313-318.
11. Голубко В. Армія Української Народної Республіки 1917–1918. Утворення та боротьба за державу. Львів: Кальварія, 1997. 288 с.
12. Срібняк І. Обеззброєна, але нескорена. Інтернована армія УНР у таборах Польщі й Румунії (1921–1924 рр.). Київ: Філадельфія, 1997. 187 с.
13. Гаврилук Г.І. Добровольчі формування у військовій політиці УНР (січень-квітень 1918 р.). Вісник Харківського Університету. Харків. 1998. Вип. 2. № 401. С. 376-385.
14. Зінкевич Р., Химиця Н. Формування українських національних збройних сил у 1917 р. Вісник Державного університету „Львівська політехніка”: Сер. „Вісник українознавства”. 1995. № 296. С. 17 – 23.
15. Верстюк В. Ф. Українська революція: доба Центральної Ради. Український історичний журнал. 1995. № 2. С. 65-78.
16. Вішка О. Преса української еміграції в Польщі (1920–1939 рр.): Історико-бібліографічне дослідження. Львів. 2002. С.91.

УДК 94:355.48((470+571) :520) :930.2"1904/1905"

Рощупкін Євгеній,
Магістрант 1 курсу спеціальності «Історія»
СумДПУ імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИСВІТЛЕННЯ РОСІЙСЬКО-ЯПОНСЬКОЇ ВІЙНИ 1904-1905 РОКІВ У СУЧАСНІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ

Стаття присвячена дослідженню сучасної історіографії російсько-японської війни 1904-1905 рр. Проаналізовано праці російських та інших зарубіжних авторів.

Ключові слова: російсько-японська війна, історіографія.

Roshchupkin Ye.O. To the question of coverage of the Russo-Japanese War 1904-1905 in modern historiography. The article is devoted to research of the modern historiography of the Russo-Japanese War of 1904-1905. Was analysed the works of russian and foreign authors.

Key words: the Russo-Japanese War, historiography.

Постановка проблеми. Переосмислюючи реалії тих часів, сучасні історики намагаються проаналізувати події російсько-японської війни. В контексті вивчення даної проблематики в сучасній історіографії складаються більш об'єктивні уявлення про перебіг та наслідки російсько-японської війни 1904-1905 рр. Йде серйозна переоцінка більшості епізодів війни, хоча, на жаль, поширюються старі та нові міфи.

Актуальність. На сьогодні, тема російсько-японської війни не втратила своєї актуальності. Навпаки, судячи з кількості публікацій, присвячених даному періоду, інтерес до неї різко збільшився. У зв'язку з цим виникла необхідність аналізу сучасної історіографії російсько-японської війни. Відсутність досліджень даного напрямку українськими вченими зумовила вибір теми мого дослідження.

Аналіз новітніх досліджень та публікацій. Російсько-японська війна 1904-1905 рр. породила величезну історіографію, в тому числі і російськомовну, яка почала створюватися ще в ході самої війни, і триває донині. Аналіз літератури свідчить, що російсько-японська війна знайшла своє відображення у сучасних роботах таких російських вчених як В.К. Шацилло та Л.А. Шацилло, О.Р. Айрапетова, Д.Б. Павлов. Серед інших зарубіжних істориків дослідженням російсько-японської війни займалися Брюс В. Меннінг, С. Окамото, С. Маркс тощо.

Метою нашої статті є дослідження сучасної історіографії російсько-японської війни.

Для досягнення обраної мети було вирішено наступні **завдання**:

- вивчена навчальна література, публіцистичні статті, присвячені російсько-японській війні;
- проаналізовано ступінь ефективності політики влади в роки війни;
- зроблені висновки про стан сучасної історіографії о російсько-японської війни.

Виклад основного матеріалу. Російсько-японська війна займає помітне місце у світовій історії. Вона стала першою великою імперіалістичною війною ХХ ст., показала загрозу революції внаслідок війни. Це відноситься як до Росії, так і до Японії (вересневі зворушення 1905 р. у зв'язку з підписанням Портсмутського

договору), але японське суспільство виявилось більш стабільним, і спалах народного гніву не переріс там в повномасштабну революцію.

Світове значення російсько-японської війни полягає в її цивілізаційному вимірі. Це була міжцивілізаційна війна. Звідси її великий міжнародний резонанс. В азіатських колоніальних країнах вона була сприйнята як перша перемога азіатської країни над європейськими країнами-пригнобачами, що дало поштовх до національно-визвольного руху. У російському суспільстві вона посилила виниклий ще наприкінці XIX ст. жупел так званої “жовтої небезпеки” [8, с. 15].

Не лише двадцятому, але й двадцять першому століттю російсько-японська війна залишила невирішені міжнародно-правові проблеми. Одна з них: чи тягне за собою участь у війні відмову від попередніх міжнародних договорів? Ця проблема легко проектується на стан сучасних російсько-японських відносин, ускладнених до крайнощів саме в результаті російсько-японської війни.

Для російського державного керівництва російсько-японська війна стала грізним попередженням відносно готовності до сучасної війни. Історія свідчить, що в Росії та в СРСР в належній мірі не було зроблено висновки з російсько-японської війни. Генерал П. Григоренко стверджував, що командуючий радянськими військами на Халхин-Голі Г. Жуков, не завваживши в потрібній мірі досвід російсько-японської війни, спершу повторював ті ж самі помилки, що й російські воєначальники в 1904-1905 рр. Крім того, російсько-японська війна має ще один важливий аспект. Вона була школою життя, воєнного і політичного досвіду для цілої плеяди воєначальників та політичних діячів [8, с. 644].

Перебіг воєнного конфлікту між Росією і Японією в 1904-1905 рр. досить добре вивчено у сучасній історіографії.

На великому фактичному матеріалі, з використанням широкого кола нових джерел побудований міжнародний збірник «Російсько-японська війна 1904 -1905. Погляд через століття». Серед авторів цього збірника, підготовленого до 100-річчя російсько-японської війни 1904-1905 рр., крім російських істориків - вчені з США, Європи і Японії. Варто зазначити, що автори статей досліджували не тільки реалії війни, а й реакцію на неї в світі, включаючи навіть відображення подій в сучасних культурних міфах [с.611-631].

Американський дослідник Брюс В. Меннінг говорить, що російсько-японська війна мала багато стратегічних неузгодженостей, і саме ці неузгодженості майже вичерпно пояснюють хід та результати війни [с.15-28].

Одним з найвідоміших російських історіографів російсько-японської війни є В.К. Шацлло. Разом з Л.А. Шацлло він написав цікаву роботу під назвою “Російсько-японська війна 1904-1905 рр. Факти. Документи”, що вийшла в 2004 році, в якій характеризуються російська і японська імперії на рубежі XIX-XX ст., аналізується міжнародна ситуація на Далекому Сході напередодні зіткнення, передумови і найважливіші події Російсько-японської війни і причини поразки російських військ. Вони зазначають, що ця війна вплинула не лише на стан російських збройних сил, але й різко послабила авторитет Росії на міжнародній арені, викликала зростання внутрішньополітичної напруги. Крім того, автори говорять, що слово “Цусіма” стало символом нездатності відповісти на зовнішньо- та внутрішньополітичні виклики, що постали в ті роки перед країною [с. 58].

Ситуацію, яка склалася між Росією і Японією на Далекому Сході в кінці XIX ст., автори розглядають з огляду на складний комплекс міжнародних відносин, в оцінці яких в них є послідовність. Зокрема зазначається, що в кінці XIX ст. провідні колоніальні держави прагнули отримати вигоду з слабкості Китаю. Процес розділу Китаю на сфери впливу йшов шляхом взаємних поступок. У гострій конкурентній боротьбі великі держави, щоб забезпечити за собою переважні права в найбільш зацікавлених їх областях Китаю, повинні були йти на визнання аналогічних прав інших країн в менш важливих для себе районах. Але в той же час вони використовували будь-які можливості, щоб потіснити конкурентів. Росія і Японія не становили винятку. Однак можливості впливати на ситуацію у зацікавлених сторін були різні [с. 133].

Розглядаючи політику самодержавства на початку XX століття автори пишуть: «Замість проведення послідовних соціально-економічних і аграрних реформ в інтересах більшості населення Російської імперії, замість скликання представницького органу влади і прийняття демократичної конституції в Санкт-Петербурзі вирішили збити хвилю народного протесту, провівши «маленьку переможну» війну на Далекому Сході» [с. 6].

Певний інтерес викликає робота Павлова Д. Б. «Російська історіографія та археографія російсько-японської війни 1904-1905 рр.: основні періоди, ідеї, та напрямки», що вийшла у журналі «Вітчизняна історія» у 2005 р. З даної роботи дізнаємося, наскільки багатою є російська історіографія роботами з теми російсько-японської війни. У своїй роботі автор охопив не лише вітчизняну історіографію, але й зарубіжну. Варто відмітити, що автор критично відносить до певних сучасних робіт з даної проблематики (наприклад, Доценко В.Д. «Міфи та легенди російського флоту»). Судячи з доводів, це уявляється досить аргументованим. Так автор пише: «Для неослов'янофільського напрямку, представники якого часто ідентифікують себе як «патріоти», характерний погляд на російсько-японську війну з позицій дожовтневої офіційної історіографії, але своєю великодержавною амбіційністю вони перевершують навіть її. Аргументованої полеміки з представниками різних напрямків вони уникають, віддаючи перевагу не сперечатися, а стверджувати. Історик російської

податкової служби І.Ю. Кисловський, наприклад, указує на територіальну і економічну експансію Японії на Далекому Сході напередодні російсько-японської війни. Причому, ця експансія, на його думку, заключала в собі серйозну загрозу не лише національній безпеці Росії, але навіть її суверенітету і незалежності. Разом з іншими російськими «патріотами» автор мріє про «відродження великої держави, якій призначений свій, особливий шлях розвитку» [с. 151]

Серед зарубіжних істориків відмітимо Стівена Маркса, який є одним із найбільших на сьогоднішній день зарубіжним спеціалістом з історії Росії та історії розвитку капіталізму. В його працях відображається сучасне західне бачення процесів, що відбувалися наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. Одна з його праць [с.95-105] присвячена саме ідеї про те, як поразка Росії у війні відобразилася на взаємовідносинах Азії та Європи.

Серед зарубіжних видань також цікава робота С. Окамото - японського професора історії, великого фахівця в галузі політології Східної Азії. На підставі багатьох джерел він досліджує вплив японських олігархів на зовнішню політику країни в тріумфальний для Японії період після перемоги над Російською імперією. Автор розглядає події, що відбувалися в Японії в ході підготовки і проведення мирних переговорів з Росією, підписання Портсмутського договору, а також реакцію японського суспільства на підсумки війни. С. Окамото аналізує наслідки західного впливу на правлячу еліту японського суспільства, механізми виникнення масових заворушень, розкриває слабкі і сильні сторони олігархічного правління. Цікаві його оцінки реалій Портсмутської мирної конференції і реакції на них японського суспільства.

У фундаментальному дослідженні про політичну історію Японії кінця ХІХ - початку ХХ ст. великий японський історик Масумі Дзюнноске показав, що для Японії російсько-японська війна була своєрідною поразкою. Вона обернулася колосальною фінансовою катастрофою.

Поряд з науково-дослідницькою традицією в пізнанні і розумінні російсько-японської війни склалася стійка традиція до міфотворчості. Міфотворчість по відношенню до такої події опиралася на багато джерел, в ній складно перепліталися два напрямки - стихійно сформована народна історична свідомість, з одного боку, і вплив на формування цієї свідомості з боку існуючого політичного режиму - з іншого. Після революції, особливо напередодні другої світової війни, - це зусилля сталінського керівництва по своєрідному патріотичному вихованню радянського народу. І в тому, і в іншому випадку велику роль зіграло почуття національної образи за поразку у війні, яке, як відомо, поділяв і «великий вождь радянського народу» І.В. Сталін.

Сучасним прикладом може служити книга відомого історика С. Семанова «Таємниця загибелі адмірала Макарова», що вийшла в 2002 р. Автор висуває недоведену версію загибелі адмірала Макарова - диверсію з боку російських революціонерів, супротивників монархічного режиму. Версія С. Семанова явно тенденційна, з області міфів, носить яскраво виражений шовіністичний характер. Він вкладає у уста великого хіміка Д. Менделєєва слова про численних ворогів Росії. Це імперіалісти, анархісти, революціонери, масони, сіоністи. Між тим, як історично доведено, адмірал Макаров допустив промах, не протривавши перед виходом російської ескадри акваторію зовнішнього рейду, насичену японськими мінами [с. 7].

Крім того, як зазначив А. Калачинський у своєму дослідженні, спотворення фактів спостерігається у російському підручнику для вузів «Історія Росії», підготовлений співробітниками історичного факультету МДУ і рекомендований методичною радою університету. В цьому підручнику стверджується, що крейсер «Варяг» і канонерський човен «Корєєць» «проявили чудеса хоробрості... кораблям противника було нанесено серйозні пошкодження, а один японський крейсер було потоплено» [с. 222—223]. Насправді, після боя командир «Варяга» В.Ф. Руднев писав рапорт, у якому стверджував, що вогнем крейсера було потоплено один міноносець та пошкоджено крейсер «Асама», а крейсер «Такачихо» після боя затонув. Однак, наразі відомо, що японські джерела та архівні документи не підтверджують потраплянь в японські кораблі та наявності будь-яких втрат .

Висновки. Підсумовуючи, можна зазначити, що існує безліч праць, що досліджують російсько-японську війну 1904-1905 рр. В ході мого аналізу помічено, що деякі російські автори навмисне спотворюють історичні факти займаються міфотворчістю. Якщо японські дослідники та історики активно вводять в науковий обіг всі доступні для них архівні документи та наукові публікації російської сторони, то російські історики мало уваги звертають на пошук та вивчення японських архівних матеріалів, здебільшого задовольняючись лише припущеннями та гіпотезами про дії японської сторони, що призводить до спотворення історичних фактів.

Перспектива дослідження. Представлені результати наукових пошуків є початковою ланкою вивчення історіографії російсько-японської війни і потребують подальшого визначення її особливостей. Крім того, перспективою подальших досліджень є вивчення саме російської історіографії в сучасному дискурсі з її схильністю до спотворення історичних фактів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брюс В. Меннинг. Ни Мольтке, ни Мэхэн: стратегия в русско-японско войне. *Русско-японская война 1904 -1905. Взгляд через столетие:* международный исторический сборник /под ред. О.Р. Айрапетова. Москва: Три квадрата, 2004. С.15-28.
2. Калачинский А. В. О патриотизме и исторической правде. 110 лет русско-японской войне. *Россия и АТР.* Владивосток: 2014. №1. С. 5-16.

3. Китамура Ю. Манга Эгавы Тацуя «Сказание о русско-японской войне: погода хорошая, но волны сильные». *Русско-японская война 1904 -1905. Взгляд через столетие: международный исторический сборник*/ под ред. О.Р. Айрапетова. Москва: Три квадрата, 2004. С.611-631.
4. Маркс Г., Стивен «Браво, храбрый тигр Востока!: русско-японская война и подъем национализма в Британском Египте и Индии». *Русский сборник. Исследования по истории России*/ под ред. О. Айрапетова. Москва: Модест Королев, 2007. Т.4. С.95-105.
5. Окамото С. Японская олигархия в русско-японской войне. Москва: Центрполиграф, 2003. 319 с.
6. Орлов А.С., Георгиев В.А., Георгиева Н.Г., Сивохина Т.А. История России: учебник. Москва: ТК Велби, Издво Проспект, 2004. 520 с.
7. Павлов Д.Б. Российская историография и археография русско-японской войны 1904-1905 гг.: основные периоды, идеи, направления. *Отечественная история*. Москва: Наука, 2005. №3. С.144-157.
8. Русско-японская война 1904-1905. Взгляд через столетие: международный исторический сборник/ под ред. О.Р.Айрапетова. Москва: Три квадрата, 2004. 656с.
9. Шацилло В.К., Шацилло Л.А. Русско-японская война 1904-1905 гг. Факты. Документы. Москва: Молодая гвардия, 2004. 470 с.

94:[67] 68+664

Глазько В.О.,
Студент магістратури
ННІ історії, права та міжнародних відносин
СумДПУ імені А. С. Макаренка
м. Суми, Україна

РОЗВИТОК ЛЕГКОЇ І ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ НА СЛОБОЖАНЩИНІ У II ПОЛ. XIX СТ.

Стаття присвячена висвітленню питанню причин і процесу розвитку легкої і харчової промисловості в другій пол. XIX ст.

Ключові слова: промисловий переворот, легка промисловість, харчова промисловість, Слобожанщина.

The article is devoted to the issue of the causes and process of development of light and food industries in the second floor. XIX century.

Key words: Industrial revolution, light industry, food industry, Slobozhanshina.

Постановка проблеми. Після кримської війни (1853-1856рр.) в Російській імперії був проведений ряд реформ які, призвів до стрімкого економічного росту. Період пер пол XIX ст характеризується стрімким зростанням підприємств легкої і харчової промисловості.

Аналіз останніх досліджень із проблеми свідчить про наявність різних напрямів її вивчення. Дослідники, які вивчають харчові та легку промисловість XIX ст. та розглядають окремі моменти зазначеної проблеми, слід назвати О. Гайдай [1, 2, 3], В. Левицького [9], В. Склярєнко [10].

Мета статті передбачає проаналізувати особливості розвитку легкої і харчової промисловості її особливості. Вивчення розвитку промисловості Слобожанщини важливе як в історичному, так і практичному контекстах. Комплексне дослідження промисловості Слобожанщини допоможе проаналізувати шляхи розвитку, економічну доцільність цих галузей.

Виклад основного матеріалу. Найважливішим зрушенням, котре докорінним чином вплинуло як на розвиток товарно-грошових відносин в Україні, так і на промисловий переворот, стала реформа 1861 р. Саме вона викликала докорінні зміни у соціальній структурі населення. Дедалі більшої ваги почали набирати такі економічно активні верстви, як підприємці та вільнонаймані робітники. Домінуюча маса дворянства та більшість селян через консерватизм їхніх настроїв залишалися менш економічно активними.

Внаслідок селянської реформи дворянство зазнало відчутних матеріальних втрат, позбавившись ряду привілеїв, насамперед, володіння дармової робочої сили. Поміщики, не витримуючи конкуренції з боку технічно більш прогресивних підприємств купців, поступово витіснялися з таких традиційно належних їм галузей легкої промисловості як, наприклад, суконна. Також спостерігався великий відтік капіталів із селянських господарств як за викуп землі, та і у вигляді різних податків. Все це стримувало розвиток приватної підприємницької ініціативи [9, с. 489].

Але, незважаючи на значні залишки кріпосницьких відносин, розвиток капіталістичної промисловості в Харківській губернії відбувався швидкими темпами. За даними 1895 року, губернія за виробництвом промислової продукції посідала одне з провідних місць на Україні. На той час тут налічувалося 893 підприємства, з них 360 — фабрично-заводського типу. На останніх працювало понад 25 тис. робітників (у середньому на одне підприємство 70 робітників). Провідною галуззю промисловості Харківської губернії у 70-х роках було цукроваріння. З 1875 по 1895 рік вартість продукції цукроварень зросла з 3 млн. 800 тисяч до 34 млн. 400 тис. крб. У 80-х роках у губернії, особливо в Харкові, почала розвиватися металообробна і машинобудівна промисловість. Велика промисловість в основному зосереджувалася у Харкові. В повітах, якщо